

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Веселина Кирилова Йончева на тема
**„Живопис в храмовете, изградени от Освобождението до 1941 г. на
територията на съвременния град София“**

за получаване на образователната и научна степен „ДОКТОР“ по научна
специалност *Изкуствознание и изобразителни изкуства, 8.1. Теория на
изкуствата.*

Научен ръководител: проф. д-р Емануел Мутафов

Дисертационният труд на Веселина Йончева е в обем от 501 страници, включващи увод, пет глави, заключение и библиография с 241 заглавия. Статиите по темата на дисертацията, които са четири на брой, са публикувани в реномиран сборник у нас и в периодически издания в чужбина. Те дават достатъчно ясна представа за проблематиката и приносите на нейния труд. Авторефератът отразява точно текста на дисертацията. Смятам, че като цяло представените материали от докторантката, отговарят напълно на всички изисквания за процедурата. Изборът на темата е много подходящ, тъй като тя е твърде слабо разработена досега. Въпреки наличието на отделни публикации, най-вече за представителни паметници като храм-паметник „Св. Александър Невски“, голяма част от представените в дисертацията църкви, всъщност са частично проучени или напълно неизвестни, а тяхната история и вътрешна украса остават непубликувани. Несъмнено целта всички тези църкви да бъдат събрани, обработени и анализирани е амбициозна и надхвърля донякъде рамките на обичайна докторантска теза, но Веселина Йончева се е справила отлично с изпълнението на тази сложна задача.

Логично и обосновано е ограничението на териториалния обхват на изследваните паметници, тъй като православното изкуство в България след Освобождението не е добре проучено, а обобщаващите изследвания липсват или са безвъзвратно остарели. Поради това и всяко разширение на географския обхват на темата би довел до присъствие на прекомерно много непознати за науката паметници, което ще доведе до разфокусиране на текста, тъй като той не би могъл да ги обхване пълноценно.

Изключително трудолюбиво и прецизно, Веселина Йончева е извършила задълбочено изследване за да събере, систематизира и обобщи представения в дисертацията материал. Осъществена е сериозна теренна работа, детайлно са проучени на място много паметници, често труднодостъпни. Особено важно е привличането на разнообразна архивна документация, която дава възможност да се представят подробни сведения, показващи характера на държавната културната политика през периода и проследяващи конкурсните механизми при възлагането на поръчки за строеж и украса на храмовете в следосвобожденска София. Благодарение на архивните материали се изясняват и редица въпроси, свързани с участието на различните творчески екипи в цялостната декорация на църквите, стилът и приноса на отделните автори, а дори и техните естетически възгледи, които се оказват почти задължителна част, изисквана от държавната политика в сферата на културата през периода. На общия фон се откроява и определянето на ролята на „чуждите“ творци, най-вече руски, чието участие в църковната живопис се оказва всъщност част от далеч по-мощно тяхно творческо присъствие в различни сфери на художествения живот у нас.

Структурата на дисертацията е впечатляваща и показва уменията на докторантката да представи фактите в контекста на техния историко-художествен смисъл. След обичайните въвеждащи части, разглеждащи състоянието на проучванията по темата до този момент и методите на

изследване, на подробен анализ под различни ракурси са подложени всички паметници. Историческият контекст е обогатен с преглед на по-старото християнско значение на града, изворите свързани с него, наличието на мощи на светци и общият му културно-религиозен характер. Той е последван от поглед върху художествената продукция, обвързана с църковното строителство през разглеждания период, а след това е отделено специално внимание и на архитектурата. В крайна сметка е направен обобщаващ преглед на църковния живот в София от Освобождението до Втората световна война, който е разположен в богат исторически контекст, като всичко това завършва с нов допълнителен детайлен разрез на църковната живопис, представена вече през призмата на отделните творци и екипи, работили в периода. Така темата е разгледана от различни гледни точки – историческа, художествена и биографична (просопографска) като това дава възможност за извеждане на много по-точни и пълноценни изводи, тъй като всеки проучен аспект носи допълнителна представа за църковното строителство и живопис от периода у нас. В резултат на този подход, докторантката достига не само до първото систематично изследване, посветено на храмовата архитектура и живопис в град София от 1878 г. до 1941 г., но и извежда водещите художници, ателиета и екипи, работили църковна живопис в разглеждания период. В този смисъл стават особено важни и някои нови атрибуции на произведения, направени от Веселина Йончева. Заедно с представянето на непубликувани и непознати за науката досега софийски църкви, те вече имат подчертано изкуствоведски принос, който превръща дисертацията в рядък пример за сполучливо осъществена, а не само заявена, интердисциплинарност.

Не на последно място трябва да се споменат и някои теоретични проблеми, изведени в текста на дисертацията. Най-важно сред тях безспорно е запълването със смисъл на клишираното определение, че периода след Освобождението се характеризира с подмяна на възрожденските

иконописци с академично образование художници, които стават водещи фигури при изпълнението на църковната украса. Подплатено с множество примери, факти и произведения, това твърдение придобива реална стойност именно чрез дисертацията на В. Йончева, като ясно противопоставя столичния църковен художествен живот на провинциалния, който не подлежи на такъв строг държавен контрол и изисквания. Това от своя страна ще позволи в бъдеще да бъдат разработени теми, свързани с институционализирането на художествения живот у нас в края на 19 и първата половина на 20 в., което е основната причина за промените настъпили в църковното изкуство през периода, макар културната политика за изписване на храмове да е официално регламентирана едва след 1925 г. Към доктората е включен и каталог на разглежданите паметници. Той е изключително важен, не само заради обема му, но и защото е неделима част от научния принос на дисертацията. В него са представени 55 църкви, съставляващи основата върху, която е залегнало цялото проучване. Всички църкви са описани в различни по обем статии като в известен смисъл това представлява втора дисертация, поместена в рамките на основния докторат. Неизбежните повторения на информация при тези статии са сведени до минимум, което допълнително прави „каталожната“ част значима сама по себе си.

Приложеният изобразителен материал не отстъпва на останалата част от дисертацията. В илюстративното приложение към текста са поместени 261 снимки, чрез които са оптимално представени всички паметници, както и тяхната художествена украса.

В заключение трябва да се каже, че текста на дисертацията е написан добре, на професионален, но и достъпен език, което улеснява максимално вникването в проблематиката на темата. Литературата е цитирана коректно, библиографията е прегледна и ясна. След известна стилова редакция, трудът

би бил готов дори за публикуване като монография, тъй като актуалността на тази проблематика, заедно с включения богат изобразителен материал ще бъдат несъмнен принос в изследването на църковната история на София и ще са първия опит тя да бъде представена цялостно. Подобна книга ще представлява интерес за широк кръг читатели и ще има стимулиращо „научно“ значение като отправна точка на по-нататъшни изследвания както общо на темата, така и детайлно на всяка една от слабо познатите църкви. Важен е и енциклопедичния характер на някои части от текста, който ще допринесе допълнително за по-детайлно опознаване на културно-историческото наследство на София.

Всичко това ми дава основание да предложа на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на Веселина Кирилова Йончева образователната и научна степен „доктор“, за което ще гласувам убедено.

София 21.01.2021

Рецензент: доц. д-р Александър Куюмджиев